

Demokráciának álcázott autokrácia?

Az Orbán-rendszer politikatudományi megközelítései

Jelige: xbz709

Pályamunka lezárása: 2023.01.10.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	2
2. A centrális erőter politikája.....	5
3. Az illiberális demokrácia és annak ellentmondásai.....	7
4. Plebisziter vezérdemokrácia.....	11
4.1 Lehet-e prezidenciális a kormányzás?.....	14
4.2 Posztkommunista maffiaállam.....	15
5. Hibrid rezsim mint önálló rendszertípus.....	16
6. Versengő autoriter rendszer.....	18
7. Választásos autokrácia.....	20
8. Spin-diktátúra.....	21
9. A magyar néplélek.....	23
10. Összegzés.....	26
(Azonosságok-különbségek).....	26
11. Konklúzió.....	29
10. Irodalomjegyzék.....	31

1.Bevezetés

Az 1980-as évek végére a Szovjetunió politikai hatalma egyre inkább csökkent, a hidegháború a végéhez közeledett, s ebben a nemzetközi helyzetben a demokratikus berendezkedés iránti vágy egyre inkább erősödni kezdett Európa keleti országaiban. A Szovjetunió felbomlása után megszűnt a kommunista fennhatóság, ebből adódóan a keleti-blokk országainak politikai berendezkedései alapvető változásokon mentek keresztül. A volt szocialista országok első számú célkitűzései közé tartozott a minél gyorsabb modernizáció és demokratizálódás, vagyis a teljes értékű demokráciák kiépítése. A minták adottak voltak, az USA, Franciaország, Nagy-Britannia jelentették a demokrácia tökéletes példáit. Francis Fukuyama 1989-ben megírta a *Történelem vége?*¹ című cikkét a *The National Interest* folyóiratban. Ő a történelem végét abban látta, hogy a liberális demokrácia győzelmet aratott világszerte, legyőzte a náciizmust, a fasiszmust, a kommunizmust. Álláspontja szerint a liberalizmus elérte célját, és nem lesz ideológiai ellenfele ezek után, mert nem látható új ideológia születése. Fukuyama álláspontját azonban az idő hamar cáfolta, ugyanis a demokratizálódási folyamat nem mindenhol tudott az elképzelések szerint megvalósulni, ugyanis „a demokrácia konszolidációja helyett sok ország elindult „visszafelé”, és/vagy esetleg megrekedt egy köztes, nehezen definiálható, szürke zónában.”²

Dolgozatomban az ezt meghatározó társadalmi folyamatokra és a civil szféra nehézségeire nem térek ki, viszont hangsúlyozni kell ezek jelentőségét is abban, hogy a demokratizálódást nem lehetett néhány év alatt ideális mértékűre építeni minden országban. Álláspontom szerint az egyik legfőbb hibát hazai viszonylatban az jelentette, hogy a rendszerváltók a demokráciát az intézmények meglétében látták, és nem a demokratikus normák elmélyítésében, amelynek a társadalom minden szintjén végbe kell mennie ahhoz, hogy egy egészséges demokrácia épülhessen. A Nyugati országokban sem egyik évről a másikra sikerült stabil, jól működő demokráciát létrehozni, hanem alulról építkezve, a társadalom minden rétege megfogalmazta, hogy milyen politikai rendszert kíván létrehozni. Ezzel ellentétben, Magyarországon 1989/90-ben a politika vezető rétege egyezett meg a békés rendszerváltásról, ráadásul „a küzdelmük, melynek már a rendszerváltás pillanatában el kellett volna dölnie (...), a legutóbbi időkig eldöntetlen politikai élethalálharc.”³

¹ Francis Fukuyama, *A történelem vége és az utolsó ember*, fordította: Somogyi Pál László, Budapest, 1994

² Boda Zsolt-Szabó Andrea, *Trendek a magyar politikában 2, I.rész - Politikai rendszer*, Gyulai Attila: Magyarország a szürke zónában? 15.o-43.o., Napvilág Kiadó (2017), 17.o.

³ Tellér Gyula, *Született-e Orbán-rendszer 2010 és 2014 között?* 346.o.- 368.o., in: *Nagyvilág*, LIX. évfolyam 3.szám, 2014, továbbiakban lásd: Tellér (2014)

A demokratizálódás tehát elkezdődött a '90-es években, viszont sok országban nem tudott kiépülni teljes értékű, liberális demokrácia. Ennek következtében szakirodalmak sokasága kezdett foglalkozni ennek mértékével, s egyidejűleg azt is vizsgálták, hogy milyen rendszereknek tekinthetők ezek a szürke zónás országok. Mit is jelent a szürke zóna kifejezés? Ide olyan politikai rendszereket sorol a tudomány, melyek ugyan rendelkeznek demokratikus elemekkel, mégis felfedezhetők benne autokrata tulajdonságok, amelyek egyes szakpolitikai területeken még dominánsabbak lehetnek, mint a demokratikusak. Egyszerre vegyíti a liberális demokrácia és teljes értékű autokrácia elemeit, azonban mindezt úgy teszi, hogy a demokrácia "mögé" rejtí autokrata vonásait. Ezeket a nehezen megfogható rendszereket nevezi a politikatudomány hibrid rezsimeknek, hibrid rendszereknek. „Ma sok lényegi kérdésre nincs válasza a hibrid rezsimek elméleteinek, és korántsem biztos, hogy a jelenlegi keretekben ezek a kérdések egyáltalán megválaszolhatóak.”⁴

Ebből adódóan véleményem szerint a hibrid rezsimekkel foglalkozó elméletek, egy piramis építéséhez hasonlíthatóak, természetesen nem a szó szoros értelmében. Egy piramis építéséhez kőtömbök sokasága szükséges, hogy elérhesse valódi formáját, amely stabilan állhat hosszú éveken keresztül, azonban az idő múlásával vannak építőelemek, melyek elvesztik tartósságuk, és leomlanak. Ahhoz, hogy sikerüljön elérni egy valóban helytálló, és egységesen alkalmazható rendszerleírást a hibrid rezsimekre, elméletek sokaságára van szükség, amelyek közül nem meglepő, hogy az idő elteltével egyesek elvesztik jelentőségüket, és újabb, helytállóbb elméletek kerülnek helyükre, hogy elérjék azt az egyet, amely valóban alkalmas a leíráshoz. Így, egymásra épülnek az elméletek. Mindegyik továbbvisz, áttemel pontokat a másiktól, így a végére egy piramis formájában ábrázolható ez a folyamat. Vizsgálódásom során olyan nemzetközi, de főként hazai rendszerleírásokat mutatok be, amelyek különböző területekre fókuszálva, különböző kiindulópontokkal vizsgálják a 2010 után épülő Orbán-rendszert. Céлом egyrészt, hogy igazolhassam azt a feltevésémet, hogy az autokrácia egyre több és hatásosabb eszközeit alkalmazza a hazai rendszer, másrészt pedig arra a kérdésre keresek választ, hogy a folyamatosan bővülő rendszerleírások közül, melyiket tartom a legalkalmasabb leírásnak 2023-ban.

Dolgozatom során a 2010 után épülő rendszer legfontosabb állomásait és elméleteit mutatom be, hogy átlátható kép szülessen arról, hogy Orbán Viktor hogyan építhette ki ezt a komplex, ellentmondásos rendszert. Először a miniszterelnök 2009-es kötcsei beszédét elemzem, ugyanis

⁴ Gyulai Attila - Stein-Zalai Juliane, Hibrid rezsimek és szürke zóna: új válaszok a politikai rezsimek rendszertanának örök kérdéseire, Metszetek Társadalomtudományi folyóirat, Vol.5 (2016) No.2., 53.o.

ez a beszéd alapozta meg, illetve mutatta előre, hogy milyen rendszert kíván építeni egy választási győzelem esetén. Ezután a Fareed Zakaria által megalkotott illiberális demokrácia fogalmát hasonlítom össze a miniszterelnök 2014-es tuskányosi beszédében megfogalmazott illiberális demokráciával, ugyanis a két személy fogalmi meghatározása nagyban eltér egymástól. Ez a beszéd viszont nyíltan kifejezte az államépítés irányvonalát. Ráadásul úgy vélem, hogy ennek következményeként sodródott a politikai rendszerünk a szürke zónás országok közé.

Ezután először hazai rendszerleírásokat mutatok be, melyek a következők: a plebiszciter vezérdemokrácia, a prezidenciális rendszer, a posztkommunista maffiaállam és a hibrid rezsim (Filippov Gábor szerint, mint önálló fogalom). Ezt követően pedig nemzetközi leírásokat, meghatározásokat mutatok be: a versengő autoriter rendszert, a választásos autokráciát és a legfrissebb spin-diktatúrákat. Így igyekszem rávilágítani arra a tényre, hogy valójában mennyire nehezen megfogható, és sokrétű az Orbán-rendszer működése.

Dolgozatom végén kitérek a magyar néplélekre, ugyanis arra a kérdésre is választ keresek, hogy nevezzük bárhogyan a politikai rendszerünket, miért tud fent maradni, illetve miért nem valósul meg a politikai váltógazdaság a rendszeren belül. Végezetül összehasonlítom a leírások hasonlóságait és különbségeit, majd ezek alapján javaslatot, kiindulási pontot szeretnék megfogalmazni további vizsgálatok érdekében.

2. A centrális erőter politikája

Mint minden politikai rendszernek, a magyarnak is kell, hogy legyen egy kiindulópontja, amely meghatározta a rendszer kiépítésének irányvonalát. Véleményem szerint, a 2009-es kötcsei beszéd már előre jelezte, hogy a Fidesz jelentős változásokat fog bevezetni, nem csak saját politikájában, hanem a pártrendszer felépítésében is, így ezt a beszédet a rendszerépítés kezdetének tekintem. A 2006-os események és a 2008-as gazdasági válság következtében az addig domináló hazai párt, az MSZP folyamatosan veszített népszerűségéből, s mindeközben egyre inkább láthatóvá kezdett válni, hogy a Fidesz nagyon nagy eséllyel a 2010-es választások győztese lesz. A 2009-es európai parlamenti választások ennek már erős jeleit mutatta, ugyanis a 22 mandátumból 14-et a Fidesz-KDNP szerzett meg, az MSZP mindösszesen 4-et.⁵

2009 szeptember 5.-én Orbán Viktor felvázolta tervét azzal kapcsolatosan, hogy milyen politikát is fog folytatni, ha megnyeri a választásokat. „A beszéd két fő kategóriája a „duális” és a „centrális”⁶ fogalmak voltak, s úgy vélte, hogy a duális erőter „állandó értékvitákkal, megosztó, kicsinyes és fölösleges társadalmi következményeket generál.”⁷ Mik is ezek az értékviták? Tellér Gyula állításával teljes mértékig egyet tudok érteni, ugyanis 2010-ig az volt látható, hogy „az egyik oldalon a szocializmus utódcsoportjai küzdenek hatalmi eszközeik és hatalmuk fenntartásáért, a másikon a rendszerváltásnak (...) folyamatát folytatni és bevégezni akaró rendszerváltók lépnek fel.”⁸ A két oldal között olyan mértékű ellentét alakult ki, hogy egyszerűen nem tudott kompromisszum születni az értékviták mentén. A Fidesz előrelátható győzelme pedig okot is adott arra, hogy ezeket a vitákat végleg megszüntesse, és a saját akaratát érvényesítse. Milyen eszközökkel és hogyan lehetséges ezt elérni?

Pontosan ezt a célt szolgálja a centrális erőter politikája, ahogyan Orbán Viktor is fogalmazott: „huzamosan létrejön egy nagy kormányzó párt, egy centrális politikai erőter, amely képes lesz arra, hogy a nemzeti ügyeket megfogalmazza.”⁹ Vagyis, nem állandó és véget nem érő értékvitákat kell folytatni, hanem a nemzeti ügyeket kell felkarolnia, és ezek mentén kell politizálnia, mert egy érték erőteljes, és valódi képviselője hosszabb távú sikert biztosíthat számára. Tehát, nem az az elsődleges feladat, hogy az ellenzékkel való ellentétjeikre fókuszáljanak,

⁵ Lásd: <https://www.valasztas.hu/61>, Eredmények

⁶ Paár Adám, Lakatos Júlia, Csizmadia Ervin: Pártdominancia és ellenzék, 166.o.- 195.o., in: Uralkodópárt, A Fidesz nemzetközi és hazai történeti összehasonlításban, Gondolat- Méltányosság Politikaelemző Központ, Budapest (2021), 185.o. továbbiakban lásd: Paár-Lakatos-Csizmadia (2021)

⁷ http://2010-2015.miniszterelnok.hu/cikk/megorizni_a_letezes_magyar_minoseget, továbbiakban lásd: Orbán (2009)

⁸ Tellér (2014), 367.o.

⁹ Orbán (2009)

hanem az, hogy a nemzeti ügyek mentén határozott kormányzást folytassanak. A centrális pozíció pedig azért előnyös, mert a politikai skálán tőle jobbra és balra is maga mellett tudhat kisebb pártokat, így elmondhatja magáról, hogy ő, mint a nagy, centrális erő képviseli mindazt, amit a kisebb pártok nem tudnak érvényre juttatni, s ő a nemzet érdekei mentén politizál.

Valójában egy új korszak felépítéséről van szó, amelyben a neoliberális politika helyett egy, cselekvőképes, elsősorban nemzeti politikát kíván felépíteni a beszélő. Összességében az látható, hogy: „a fennálló politikai kereteket egy párt (vezetője) látványosan zárójelbe teszi, és új versenyfeltételeket kíván szabni.”¹⁰ Az ehhez szükséges támogatást 2010-ben megszerezte a Fidesz, kétharmados felhatalmazásával megnyílt a lehetőség arra, hogy valóban egy új rendszert építsenek a magyar politika történetében. A 2010 és 2014 közötti időszakot a gyors, és nagymértékű alkotmányozás jellemezte, ugyanis a kötcsei beszéd pontjait ekkor a gyakorlatban is működtetni kellett. A duális erőter lebonntásával létrejött a domináns pártrendszer hazánkban, amelyet leggyakrabban a Fidesz-ellenes szavazók egypártrendszernek tekintenek. Fontosnak tartom kiemelni, hogy nem egypártrendszer működik Magyarországon, s bár 2018-ban Török Gábor is úgy nyilatkozott, hogy „de facto egypártrendszer alakult”¹¹, ez egyáltalán nem igaz. Több párt működik az országban, és mindegyik pártnak adottak a lehetőségek a választáson való részvételhez, s igaz, hogy a hatalmon lévő párt úgy írja át a játékszabályokat, hogy neki kedvezzen, ettől még nincs egypártrendszer. Nem leválthatatlan, nem lehetetleníti el az ellenzéki pártok működését és nem egyedüli mozgatórugója a politikának.

¹⁰ Paár-Lakatos-Csizmadia (2021) 186.o.

¹¹ Lásd: https://hvg.hu/itthon/20180803_Torok_Gabor_kiralyhoz_hasonlitja_Orban_Viktort

3. Az illiberális demokrácia és annak ellentmondásai

Orbán Viktor rendszerépítésének második legmeghatározóbb momentumának a 2014-es tusnádfürdői beszédét tartom. Ezt a beszédet a kötcsei beszéd továbbvitelének tekintem, ugyanis a 2009-ben meghatározott pontokat radikálisabb módon folytatja, s ki is egészíti azt ideológiai megközelítésekkel. Pontosan ez adja jelentőségét. A kötcsei beszéd sokkal inkább az ellenzék és kormánypárt értékvitáira koncentrált, valamint arra, hogy hogyan lehet a politikai színteret megváltoztatni, tehát politikai alapon határozta meg a rendszer felépítését. Ezzel szemben, 2014-ben nyíltan és egyértelműen ideológiai alapokra helyezte Orbán Viktor a rendszerépítés okait, vagyis a pártpolitikai alapú építkezés helyébe az ideológiai ellentétek hangsúlyozása került. Nemzetközileg 2014-ben, leginkább a nyugati világban nagyfokú elégedetlenség és elutasítás követte a beszédet, ugyanis a liberális demokráciával szembeni kritikáját, és államépítési elképzelését illiberális alapokra helyezte a magyar kormányfő.

A beszéd központi eleme az, hogy: „a liberális állam és a liberális demokrácia korszaka után” az „illiberális állam” korszaka jön el”¹², vagyis a liberális/neoliberális korszak megbukott. Orbán Viktor úgy fogalmazott, hogy ez a rendszer „Nem tagadja a liberalizmus alapvető értékeit, mint a szabadság, és hozhatnék még néhányat, de nem teszi ezt az ideológiát az államszerveződés központi elemévé, hanem egy attól eltérő sajátos, nemzeti megközelítést tartalmaz.”¹³ Meghatározása szerint, Magyarországon nem egyének halmazáról kell beszélni, hanem egy közösségről, amelyet erősíteni és építeni kell leginkább a nemzeti értékek mentén, hiszen ez adja a közösség legösszetartóbb erejét, és ehhez nem lehet az államszervezés központi elemévé tenni a liberalizmust. Mi ennek az oka? A liberalizmus alaptétele, hogy mindent megtehetünk, cselekedhetünk, ami a másik szabadságát nem sérti. A kérdés, amit véleményem szerint jogosan tesz fel a miniszterelnök, az az, hogy „ki fogja megmondani, hogy mikortól sérti valaki az én szabadságomat.”¹⁴

Álláspontja az, hogy ezt a szerepet nem más, mint a hatalmon lévő tölti be, legyen szó bármilyen rendszerről, hiszen a választások következtében született felhatalmazás erre ad lehetőséget. Ezt azzal is alátámasztja, hogy szerinte „azt várják el a magyar polgárok a magyar vezetőktől, hogy találják meg, dolgozzák ki, kovácsolják ki azt az új magyar államszerveződést, amely a liberális állam és a liberális demokrácia korszaka után – persze a kereszténység, a

¹² Körösnéyi András, A magyar politikai rendszer-egyedszázad után, Osiris Kiadó, Budapest (2015) 31.o. továbbiakban lásd: Körösnéyi (2015)

¹³ Orbán Viktor: Tusványos (2014), https://mandiner.hu/cikk/20140728_orban_viktor_a_munkaalapu_allam_korszaka_kovetkezik_beszed_tusvanyos_2014, továbbiakban lásd: Orbán (2014)

¹⁴ Orbán (2014)

szabadság, az emberi jogok értékeit tiszteletben tartva – ismét versenyképpé teszi a magyar közösséget...”¹⁵ Ebből vezeti le a miniszterelnök azt a következtetését, hogy „tehát az az új állam, amit Magyarországon építünk, illiberális állam, nem liberális állam.”¹⁶ Pontosan ez a meghatározása okozott és okoz a mai napig ellentéteket a fogalom jelentésével kapcsolatban. Az illiberális fogalmat Orbán Viktor úgy értelmezte, hogy ami nem liberális, az illiberális. „A helyes kifejezés angolul nem *illiberal*, hanem *non-liberal*, vagy *anti-liberal* volna.”¹⁷ Viszont annak következtében, hogy a Fidesz nem reagált a nemzetközi kritikára, gyakorlatilag ezután ez a beszéd lehetőséget biztosított arra, egyrészt hogy az Unió és Magyarország közötti (már meglévő) vitákat újabb szintre emelhesse, másrészt pedig arra, hogy politikáját valóban az illiberális demokrácia zászlója alatt folytassa.

Azonban felmerül a kérdés, hogy mi is az illiberális demokrácia? Miért negatív a nemzetközi politika hozzáállása ehhez a demokráciatípushoz? Fareed Zakaria 1997-ben a *Foreign Affairs* című folyóiratban megjelentette a *The rise of illiberal democracy* tanulmányát. A liberális demokrácia fogalmát leggyakrabban három tulajdonság alapján határozzák meg: a szabad választások, a hatalmi ágak elválasztása, és alapvető szabadságjogok védelme. Azonban ez koránt sem ennyire egyszerű, ahogyan Philippe Schmitter is fogalmazott: „a liberalizmus egyrészt, mint a politikai szabadság koncepciója, másrészt mint gazdaságpolitikai koncepció egybeeshet a demokrácia megerősödésével. A gyakorlatban azonban szinte sosem érvényesül egyértelműen vagy változatlanul ez a koreográfia.”¹⁸ Magyarország esetében úgy vélem, pontosan ez okozza a Nyugat által elismert demokrácia hiányát. A hazai példa esetében a gazdaságpolitikai koncepció hiányát vélem felfedezni, hiszen Orbán Viktor pontosan arra világított rá, hogy a liberális gazdaságpolitika megbukott 2008-ban (pénzügyi, világ gazdasági, világkereskedelmi, világhatalmi, világkatonai”¹⁹), és ehelyett más irányt kell venni, azonban mindezt úgy, hogy közben megőrzi a liberális szabadságjogokat.

Az ilyen ”hiányos” rendszerre alkalmazta 1997-ben Zakaria az illiberális demokrácia jelzőt, amely olyan rendszer, „ahol korlátozzák a politikai versenyt, és hegemonizálják a hatalmat, azt állítván, hogy a közjót ők szolgálják. Őriznek némi demokratikus vonást, de a hatalom abszolút felfogása érvényesül bennük, látszatdemokratikus elemekkel körítve.”²⁰ Olyan rendszerek,

¹⁵ Orbán (2014)

¹⁶ Orbán (2014)

¹⁷ Paár-Lakatos-Csizmadia (2021) 132.o., in: *Demokráciafelfogás* 101.o.-135.o.

¹⁸ Fareed Zakaria (1997) *The rise of illiberal democracy* 23.o.

¹⁹ Körösnéyi (2015), 30.o.

²⁰ Zárug Péter Farkas: *Leviatán ébredése, a vagy illiberális-e a magyar demokrácia?* L'Harmattan Kiadó, 2015, 146.o. továbbiakban lásd: Zárug (2015)

amelyek nem nyugatiasak, nem liberálisok, mégis egyfajta hiányos demokráciaként versenyképesebbé tudják tenni a nemzetet, mint a liberális demokráciák. Centralizálják a hatalmat, csökkentik a bíróságok függetlenségét, a választások esélyegyenlőségét felborítják, minden fontos tisztságra a saját embereiket nevezik ki és a kormánnyal szembeni ellenállás biztosítva van, de a civil szférát tudatosan gyengíti a hatalom mindeközben. A fogalom tehát semmiképp sem pozitív töltetű, viszont Orbán az illiberális rendszert, egy versenyképesebb, alkalmasabb rendszernek tekinti, hiszen szerinte a "sztárállamoknak" vélt Törökország, India és Oroszország példája igazolja²¹, hogy a nyugati mainstream politikától elszakadva is lehet sikeresen működtetni egy országot.

A kérdés, hogy akkor valóban illiberális állam épült-e, és ha igen melyik fogalomértelmezés szerint? Zárug Péter Farkas 2015-ben megjelent *Leviatán ébredése*, avagy illiberális-e a magyar demokrácia? című könyvében erre a kérdésre nemmel válaszol. Álláspontja szerint „inkább olyan hibrid rendszer, amelyik az illiberális és liberális demokráciák rendszermechanizmusai közé szorult.”²² Indoklása szerint meglehetősen több demokratikus eleme van a rendszernek, s addig nem lehet illiberális államról beszélni, amíg alkotmányos, jogi biztosíték van a választásokra, minden közjogi feltétel érvényesül a lebonyolításához és bárki részt vehet rajtuk. Ugyanis amíg ezek érvényesülnek, a hatalomváltásra is lehetőség nyílik. Könyvében ugyanakkor elismeri többek közt, hogy a rendszer alkalmaz autoriter elemeket, a hatalom maga alá rendel alkotmányozó szerveket, gazdaságot, és egy olyan közjogi rendszert épít ki, amely a centralizációt, és pártdominanciát célozza meg. A szerző a választások meglétére alapozza tehát állítását, amelyet kiegészít azzal is, hogy amíg a rendszer nem lehetetleníti el a választásokon való indulást, amíg nem válik totálissá a hatalom, amíg nem szólnak bele az eredmény alakulásába, a rendszer nem lehet illiberális. Viszont megemlíti, hogy aki „szembeszállna a hatalommal nemcsak a kormánypárttal, hanem a teljes hatalmi gépezettel találja szembe magát, s szinte biztosan vesztesre ítéltetett.”²³ A kérdésem azonban, hogy a versenyre kelés nem tekinthető-e a hatalommal, kormánypárttal való szembeszállásnak?

Véleményem szerint, aki ellenzéki szerepkörben indul a választásokon, az igenis szembeszáll, legalábbis kifejezi szembeszállási szándékát. Álláspontom szerint hiába vannak demokratikus választások, ahol bármelyik párt indulhat, ahogyan a szerző is fogalmaz: vesztesre ítéltetett. Nem kívánok részletekbe menően beszélni róluk, hiszen témám szempontjából nem relevánsak, azonban a legalapvetőbb jelenségek, mint a gerrymandering, az "egyenlőtlen

²¹ lásd: Orbán (2014)

²² Zárug (2015), 200.o.

²³ Zárug (2015) 200.o.

játéktér” alkalmazása, a kampányfinanszírozások mértéke, a médiában való megjelenési lehetőségek, alkotmányozó többség felhasználása a választási törvény gyakori módosítása mind-mind egy dolgot mutatnak. Az esélyek nem egyenlők.

Összességében e fejezetben az illiberális demokrácia fogalmának problémáit mutattam be, ugyanis hasonlóan a hibrid rezsimekhez, itt sem született egységes fogalommeghatározás. Orbán Viktor beszédében az illiberális állam nem liberális, viszont megőrzi a liberális szabadságjogokat. Zakaria szerint az illiberális államok korlátozzák a versenyt, elválasztják a hatalmi ágakat, de a hatalom emberei jutnak pozíciókhoz és centralizálják a hatalmat arra hivatkozva, hogy a nép érdekében teszik ezt. Zárug Péter Farkas szerint pedig nem illiberális a rendszer, mert vannak választások. Hiába egyenlőtlen, biztosított a verseny, viszont, ennek hiánya esetén valóban létrejön az illiberális állam.

Egy dolog azonban tisztán látható. Ez nem egy pozitív jelentéssel bíró rendszer, ellentétben a miniszterelnök álláspontjával. Hiába tartjuk tiszteletben és őrizzük meg a liberális szabadságjogokat, ha közben az államszervezés elve nem a liberalizmusra épül. Miért van sajtószabadság, ha korlátozzák az ellenzéki média megjelenési/anyagi lehetőségeit? Miért vannak civil szervezetek, ha felszólalásukat az elrettentés és fenyegetés veszélyezteti? Miért induljanak ellenzéki pártok választásokon, ha minden eszközzel felborítják az egyenlő, igazságos versengés szabályait? Hogyan lehet elválasztani hatalmi ágakat, ha a kormány választja meg a hatalmi ágak vezetőszereplőit? A politikatudományban egyrészt ilyen kérdések vizsgálata miatt is tovább bővült az Orbán-rendszerrel foglalkozó leírások száma és az új megközelítések alkalmazása. Másrészt pedig, ahogyan épülni kezdett a rendszer, a változásokra reagálva is új rendszerelméletek születtek.

4. Plebiszciter vezérdemokrácia

Ilyen újfajta megközelítést alkalmazott Körösi András, aki javaslatot tett egy új rendszerfogalom bevezetésére, amely sokkal egyértelműbbé teszi annak milyenségét, és kilépteti a szimplán hibrid rezsimeknek nevezett kategóriából is azt.

A fogalmat eredetileg Max Weber alkotta meg, azonban Körösi könyvében úgy fogalmaz, hogy: „Tézisünk az, hogy a vezérdemokrácia fogalma adekvát elméleti keretet kínál az új korszak és az abban kialakuló rezsimek újszerű, szélesebb horizonton történő elemzésére”²⁴, vagyis alkalmazhatóbb leírást ad azokról a rendszerekről, amelyeket legtöbbször az illiberális demokrácia és hibrid rezsim elemei szerint vizsgálnak. Szükségesnek tartom, hogy új megközelítések szerint vizsgáljuk a rendszert, és a vezérdemokrácia pontosan egy új terület mentén elemzi a fennálló politikai struktúrát. Ez a terület pedig nem más, mint a karizma. Azért tartom kiemelten fontosnak Körösi plebiszciter vezérdemokráciáját, mert nem a liberális demokrácia hiányosságaira összpontosít, hanem arra, hogy ezt a már kialakult hiányos rendszert mi alapján és ki képes fentartani.

Véleményem szerint bármilyen kategóriába is soroljuk a magyar politikai rendszert, valóban nem lehet eltekinteni attól a tényről, hogy egy olyan kormánynak, amely huzamosabb ideje hatalmon tud maradni, szüksége van egy karizmatikus vezetőre, aki nemcsak megtestesíti a politikát, hanem vezeti is híveit. Mi is az eredeti meghatározása a fogalomnak? Weber szerint: „A »plebiszciter demokrácia« – a vezérelvű demokrácia legfontosabb típusa – eredeti értelmében nem más, mint olyan karizmatikus uralom, amely az alávetettek akaratából levezetett és csak az ő akaratukból fönnálló legitimitás formája mögé rejtőzik.”²⁵ A meghatározás nagyban hasonlít a hibrid rezsimekre alkalmazott leíráshoz, vagyis, hogy a demokratikus elemek mögé rejtőzve alkalom nyílhat autokrata típusú hatalom építésére. Az elmélet újdonsága, hogy a demokratikus felhatalmazás adja a jogi alapját a karizmatikus vezető pozíciójának. A plebiszcitum „igen/nem választást jelent: a népszavazásra bocsátott javaslat, illetve jelölt elfogadását vagy elutasítását.”²⁶ Tehát, egy választás esetén az állampolgárok a karizmatikus vezető, és kihívója

²⁴ Körösi András-Illés Gábor-Gyulai Attila, A plebiszciter vezérdemokrácia elmélete és gyakorlata 35.o.-67.o., in: Az Orbán-rendszer: A plebiszciter vezérdemokrácia elmélete és gyakorlata, Osiris Kiadó, Budapest 2020 36.o. továbbiakban lásd: Körösi-Illés-Gyulai (2020)

²⁵ Körösi-Illés-Gyulai (2020), 39.o.

²⁶ Körösi András: Weber és az Orbán-rezsim: Plebiszciter vezérdemokrácia Magyarországon, 11.o. in: Politikatudományi Szemle, 2017. 4.szám továbbiakban lásd: Körösi (2017)

személyéről döntenek elfogadás/elutasítás formájában. „Azaz, a PVD az autoritásnak az az al-típusa, ahol a vezér uralmát tartalmilag a karizmája, formailag pedig népszavazás legitimálja”²⁷

„Weber írásai alapján a vezérdemokrácia rezsimjének hat fő karaktervonását elemezzük, amelyek a következők: (1) karizmatikus vezetés; (2) demagógia vagy populista stílus; (3) a képviselő és a demokrácia plebiszciter jellege; (4) permanens válsághelyzet vagy annak kép-zete; (5) radikális vagy forradalmi (köz)politika; és (6) a hatalomgyakorlás patrimoniális vagy prebendális jellege.”²⁸ E jellemzők közül a plebiszciter jelleg bemutatásával kezdtem fejeze-tem, viszont célom az elmélet legfőbb támpontjait bemutatni, így a továbbiakban a karizma fontosságról, az ezzel együtt járó populizmusról valamint a permanens válsághelyzetről írok.

Miért lehet hatalom a karizma? Weber szerint a karizma hatalmát a hősökbe vetett hit ala-pozza meg, s ennek alapján maga a karizma egyfajta viszonyt is jelent a hatalmon lévő és a hatalomnak alárendeltek között. Az eredeti meghatározás szerint „a karizmatikus vezető ural-mát az alávetettek – már korábban igazolt – a különleges képességei miatt ismerik el”²⁹, vagyis egy korábbi cselekedete egyrészt okot ad, másrészt bizonyítja rátermettségét az irányításra. Ez-zel szemben a vezérdemokráciában „az utódlás kérdését intézményesítik az uralkodó (tágab-ban: vezető) rendszeres választásának bevezetésével.”³⁰ Tehát nem egy korábbi cselekedet, ha-nem a választók bizalma adja legitimációját. Ezért rendkívül fontosak a választások, ugyanis egy győzelem esetén nemcsak demokratikus felhatalmazáshoz jut, hanem ellenfelei legyőzésé-vel tovább növelheti karizmája mértékét is. Orbán Viktor karizmáját hosszú éveken keresztül építette fel. Egészen a '90-es évek elejétől kezdve épült a karizmája, '98-ban megalakult az első Orbán-kormány, 2002 bár vereséget hozott, mégis aktív ellenzékként tudott működni egészen 2010-ig, az MSZP kormánnyal szemben.

A demagógia, populizmus a modern politika velejárója. Állításom az, hogy a mai demok-ráciák is széles körben alkalmazzák a populizmust, ugyanis széles társadalmi tömegeket nem lehet máshogy mozgósítani, illetve nem lehet máshogy üzeneteket eljuttatni számukra. Sokkal inkább a politikai vezetők személyéről, és nem a szakpolitikák irányvonaláról döntenek az ál-lampolgárok, ezért nem értek egyet Weber állításával, ugyanis „liberális demokrácia elméleté-nek (...) az az előfeltevése, hogy minden egyes állampolgár egyenlően kvalifikált a közügyek intézésére.”³¹ Szerinte a politikai kommunikáció „egyenlő és érdekmentes”, holott ez

²⁷ Körösnéyi (2017), 9.o.

²⁸ Körösnéyi-Illés-Gyulai (2020), 42.o.

²⁹ Körösnéyi-Illés-Gyulai (2020), 39.o.

³⁰ Körösnéyi-Illés-Gyulai (2020), 39.o.

³¹ Körösnéyi-Illés-Gyulai (2020), 44.o.

meghazudtolja a politika alapvető célját: a hatalom megszerzését, és annak minél hosszabb idejű fenntartását. Nem lehet érdekmentes és egyenlő kommunikációt folytatni, hiszen a hatalmat meg kell szerezni, és ehhez általában a győztes több anyagi forrást is tud mozgósítani. Az a tény viszont igaz, hogy a vezérdemokráciák is alkalmazzák a demagógiát, és nézőpontom szerint ezt sokkal intenzívebben teszik, hiszen a vezér népszerűségét, és karizmáját szükség-szerűen fenn kell tartani.

Miért célszerű az állandósult válsághelyzet? „Régi megfigyelés, hogy más fajta vezetőkre van szükség békeidőben, illetve normál állapotban, mint háborús vagy válsághelyzet idején.”³² Válságban olyan vezetőre vágnak az emberek, aki képes megoldani a nehézségeket, és kiutat tud mutatni a nehéz helyzetből. Ilyenkor gyakran egy karizmatikus személy tudja megragadni a hatalmat, például 2010-ben a belpolitikai viták és gazdasági válság után Orbán Viktor. Ennek alapján könnyen megérthető, hogy nem véletlenül jellemzi folyamatos válság/veszélyhelyzet Magyarországot. 2015-ben migrációs válság, 2019-ig Soros György és a brüsszeli bürokrata által veszély, ezután a Covid-veszélyhelyzet majd a jelenleg zajló háborús fenyegetettség mind-mind azt a célt szolgálja, hogy a vezérbe vetett hit, és a karizmája folyamatosan megerősítést nyerjen. Természetesen meg kell különböztetni a veszélyeket, hiszen vannak a hatalom által generáltak, és vannak a valós, nemzetközi veszélyek, amelyek lehetőséget nyújtanak kommunikációs eszközök bevetésére.

Összességében a plebiszciter vezérdemokrácia a vezér karizmájának köszönheti létrejöttét és fennmaradását. A rendszer ezzel egyidejűleg megnehezíti az ellenzék politizálását is, hiszen egy karizmatikus vezért egy hasonlóan karizmatikus jelöltnek van esélye kihívni, azonban a választási rendszer autokrata vonásai miatt, nem biztos, hogy egy megfelelő jelölt képes győzelmet aratni.

³² Körösenyi(2017), 12.o.

4.1 Lehet-e prezidenciális a kormányzás?

Véleményem szerint a karizmatikus vezető jogköre és hatalma nagysága felvetheti azt a kérdést, hogy valójában nem hasonlít-e egy elnöki rendszerhez a kialakult államszervezet? Egy elnöknek ugyanis sokkal nagyobb hatásköre van, mint a miniszterelnököknek. Stumpf István egy interjúban úgy fogalmazott, hogy „Tartalmilag ez prezidenciális kormányzás, a miniszterelnök soha nem volt ilyen erős.”³³ Ez a megközelítés szintén bővítette az Orbán-rendszer leírását, viszont álláspontom szerint szükségszerűen meg kell különböztetni a prezidenciális rendszert, és a Stumpf által használt prezidenciális kormányzás fogalmát. A szerző kijelentését arra alapozta, hogy „míg korábban a parlament szavazott a kormányprogramról, ma a miniszterelnök mindenféle kontroll nélkül határozhatja meg a kormány politikáját.”³⁴

Stumpf állítása, hogy a miniszterelnöknek mindenekfeletti döntéshozatali joga van, gyakorlatilag ő adhatja áldását a döntésekre. Álláspontom azonban, hogy parlamentáris rendszerben nem lehet elnöki kormányzást folytatni, e két elemet nem lehet vegyíteni. Elnöki rendszer szükséges ahhoz, hogy elnöki kormányzás működhessen. Érthetőnek tartom érvelését, mely szerint a miniszterelnök jogköre egyre erősebb és kiterjedtebb, azonban ez nem jelenti azt, hogy ettől már elnökinak tekinthető a személye, ugyanis a köztársasági elnök tölti be az államfői szerepet.

Valóban igaz, hogy „A parlamentáris rendszerekben az elnök, ha közvetlenül népszavazással választották is, rendszerint nem tud komolyan versenyezni a hatalomért a miniszterelnökkel.”³⁵, tehát nagyobb jogkörrel rendelkezik a miniszterelnök, de ettől nem elnöki a rendszer. Nem lehet elnöki kormányzást folytatni, ahol az elnök szerepét nem a miniszterelnök tölti be.

³³ <https://magyararancs.hu/belpol/stumpf-istvan-eloadas-122670>

³⁴ <https://magyararancs.hu/belpol/stumpf-istvan-eloadas-122670>

³⁵ Juan J. Linz, Az elnöki rendszer veszélyei, 143.o. Fordította: Novák Zsófia in: Politikatudományi szemle 1992. 1.szám, 142-159.o.

4.2 Posztkommunista maffiaállam

Magyar Bálint 2013-ban megjelent *A magyar maffiaállam anatómiája* című könyve, amelyben posztkommunista maffiaállamnak írta le az Orbán-rendszert. Célom, ahogyan a többi leírás esetében is, a meghatározás lényegi elemeit bemutatni, így nem részletesen mutatom be Magyar leírását. A rendszerváltás célja az volt, hogy az egypártrendszerből kilépve az ország átlépjen „a magántulajdonra és piacgazdaságra épülő többpárti parlamentáris demokráciába.”³⁶ Szerinte ez nem valósult meg, ugyanis továbbra is egy hatalom uralkodik, ami viszont nem egy párt, hanem ahogyan ő fogalmaz, a miniszterelnök „bűnszövetkezete”.

A posztkommunista jelzővel Magyar arra utal, „hogy ez – még ha megkésetten is – az állami tulajdon monopóliumával párosuló egypárti diktatúra bomlása nyomán létrejövő rendszer.”³⁷ A szerző úgy gondolja, hogy a magyar rendszer nem egy hiányos demokrácia, ugyanis akkor még mindig magában hordozná a demokratikus elemeket. Szerinte olyan rendszer épült fel, amely sem a demokráciák, sem a diktatúrák csoportjába nem sorolható.

Rendszerleírásának lényegi eleme, hogy a rendszert valójában a korrupció képes fentartani. Orbán Viktor „számára a nemzet: a fogadott család és tartozékai, a Keresztapától a cselédségig.”³⁸ A szerző szerint a nacionalizmus eszméje határozza meg a rendszer ideológiai irányvonalát, s így hasonlóan a nacionalizmushoz, aki nem részese, az nem lehet a család tagja sem. A rendszer stabilitását és fennmaradását szerinte három dolog garantálja, három dologra van szüksége a rendszernek: „pénzre, a megszerzett anyagi források tisztára mosására és arra, hogy a tagok mindezt megússzák.”³⁹ Ebből adódik, hogy az igazságszolgáltatás rendszerét meg kell változtatni. Ez a magyarázata annak, hogy a kormány a saját embereit ülteti a bíróságok, ügyészségek székeibe. Ennek következménye pedig, hogy a hatalmi ágak szétválasztása nem tud megvalósulni, így a demokrácia egyik legfontosabb eleme nem tud működőképpé válni.

Összességében Magyar rendszerleírása nagyban eltér a többi rendszerelmélettől. Teljesen más módon elemzi a rendszert, s nem az autokrácia-demokrácia ellentét mentén fogalmazza meg álláspontját, hanem a korrupció szolgálat kiindulópontjaként. Szerinte a többpártrendszer nem alakult ki, hanem maradt az egypártrendszer, amit valójában egy szűk elit, a „család” és érdekköre váltott fel.

³⁶ Magyar Bálint, *A Maffiaállam anatómiája*, Noran Libro, Budapest, 2015, 13-14.o. továbbiakban: Magyar (2015)

³⁷ Magyar (2015) 15.o.

³⁸ Schlett István- *A Magyar Polip, Rendszerleírás vagy ellenségkép alkotás? Egy értelmezési keret értelmezése* <http://buksz.c3.hu/150304/04polip.pdf>

³⁹ https://nepszava.hu/3040902_szabad-szemmel-magyarorszag-egy-maffiaallam-amit-orban-bunszovetkezete-iranyit

5. Hibrid rezsim mint önálló rendszertípus

Dolgozatom bevezetésében már említést tettem arról, hogy a hibrid rezsim, mint fogalom, hogyan és miért jött létre. Egy általános leírás létezik, mely szerint vegyíti a demokratikus és autokrata jellemvonásokat, viszont pontosan azért, hogy átláthatóbb leírást kaphassunk az ilyen típusú rendszerekről, folyamatosan új rendszerfogalmakat vezetnek be a politikatudományban.

Filippov Gábor politológus ezzel ellentétben a hibrid rezsim fogalmát önállóan alkalmas rendszerleírásnak tekinti. „Fontos hangsúlyozni, hogy a hibrid rezsimek esetében nem „hiányos” demokráciákról beszélünk, vagy ahogy az autokraták gyakran védekeznek, a demokrácia nem-liberális, „kereszténydemokrata”, „iszlám” vagy „nemzeti” változatairól.”⁴⁰ Álláspontja szerint a hibrid rezsimek önálló rendszertípusok, amelyek az autokráciák új formáit jelentik, viszont jelentősen eltérnek a „nyíltan elnyomó és erőszakos diktatúráktól, mint Szaúd-Arábia, Észak-Korea vagy Fehéroroszország.”⁴¹ Ezek a rendszerek nem erőszakkal, hanem választások útján kerülnek hatalomra (ahogyan a vezérdemokráciákban is), az alkotmányt és választási törvényeket nem megszüntetik, hanem minél inkább igyekeznek a saját javukra fordítani azokat.

Filippov szerint a társadalom azért nem változtat ezeken a rendszereken, mert nem jön létre „betegségtudat”. Gyakorlatilag minden demokratikus, minden demokratikus módon működik, nincsenek erőszakos összetűzések, és a rendszer valódi jellegét elrejtik a választópolgárok elől.

Filippov szerint a demokráciákhoz hasonlóan a hibrid rezsimek is tanultak a múlt hibáiból, ezek alapján határozza meg a legfontosabb tulajdonságaikat.

Első: „A nyílt elnyomás és a rendszerszintű erőszak túl költséges.”⁴² Az ellenzőket, ellenzéki pártokat nyíltan és erőszakosan üldözni, akár beszüntetni rendkívül költséges folyamat, ráadásul egy olyan lehetőséghez is vezethet, hogy az erőszak által felerősítik az emberekben az ellenállás szándékát, így veszélyt hoznának a rendszer stabilitására. Sokkal költséghatékonyabb a médiapiacot uralni, valamint saját pártkatonákat ültetni a bíróságok, felügyeleti szervek székeibe.

Második: „A demokratikus intézményrendszer nem akadály, hanem erőforrás.”⁴³ Minden hibrid rezsim tart választásokat, hiszen ez garantálja a nép általi felhatalmazását. Egy szabad verseny megnyerése sokkal nagyobb társadalmi támogatottsággal jár együtt, mint egy erőszakos hatalomátvétel. Természetesen minden szabályt a saját érdekük szerint alakítanak, de itt a

⁴⁰ Lásd: <https://24.hu/belfold/2018/07/31/filippov-gabor-a-hibrid-ellenforradalom-kora/>
továbbiakban: Filippov (2018)

⁴¹ Filippov (2018)

⁴² Filippov (2018)

⁴³ Filippov (2018)

látszat a fontos, amelyre hivatkozva demokráciaként lehet értelmezni őket. Ráadásul azért is hasznosak a választások, mert a veszély közeledte megmutatkozik az időközi választások eredményein, így van idő felkészülni és szabályokat változtatni az országgyűlési választásokig.

Harmadik: „A demokrácia jelszavai és intézményei a leghatékonyabb fegyverek a demokrácia ellen.”⁴⁴ Előszeretettel alkalmazzák például a többségi felhatalmazás és népakarat fogalmait, amelyek segítségével megvédhetik hatalomgyakorlásuk okát és valóságát. A többségi akarat felhatalmazza őket a hatalomgyakorlásra, ők pedig bármilyen döntést is hoznak akár nemzetközi, akár belföldi politikában, kiváló indok, hogy ők a nép akaratát képviselik, és az ő akaratuk szerint döntenek. Kommunikációs eszközök végtelen mennyiségét tudják alkalmazni a demokrácia kulcsfogalmaival, amelyek közül az utóbbi években különösen kiemelkedett a népszuverenitás fogalma.

Negyedik: „Az erőszak privatizálható és kiszervezhető.”⁴⁵ A diktatúrákban nyíltan használ az állam erőszakot azokkal szemben, akik ellenzik, megkérdőjelezi hatalomgyakorlásának jogosságát, vagy nem titok, hogy mindenkit képesek lehallgatni, és megfigyelni. Ezzel ellentétben a hibrid rezsimek kifinomultabb eszközökkel élnek, és gyakorlatilag Filippov szerint, kiszervezik civil szervezetek, szurkolói táborok, ifjúsági szervezetek körébe. Így minden politikai ellentét bemutatható úgy, hogy az állam nem felelős ezek létrejöttéért, holott „az általa gerjesztett és a saját érdekeit szolgáló”⁴⁶ társadalmi szervezetek miatt lángolnak fel az ellentétek.

Ötödik: „A civil szervezeteket nem kell betiltani, elég betörni.”⁴⁷ Hasonlóság a diktatúrákkal, hogy a hibrid rezsimek is a társadalmi szerveződések, a rájuk veszélyt jelentő csoportokat, személyeket igyekeznek felügyelet alatt tartani. Természetesen mindenki szabadon elmondhatja véleményét, és kifejezheti álláspontját, de a rendszer ereje az ezt követő következmények bevezetésében van, amelynek célja az elrettentés⁴⁸. Ezzel tudja elérni azt, hogy az emberek többsége, ha nem is ért egyet, inkább elfogadja azt, mert nem szeretne következményeket elszenvedni felszólalása esetén.

Összességében Filippov az a szerző, aki szerint a hibrid rezsimek önálló rendszertípusok, és a hibrid jelző alkalmas az ilyen rendszerek elnevezésére. Ahogyan ő fogalmaz a hibridizálódás „egy új kontextusban fejlődő, saját logikával és jellegzetességekkel bíró, mindenekelőtt

⁴⁴ Filippov (2018)

⁴⁵ Filippov (2018)

⁴⁶ Filippov (2018)

⁴⁷ Filippov (2018)

⁴⁸ Példaként lásd: <https://merce.hu/pp/2022/10/14/orszagszerte-elolancokkal-es-tuntetessekkel-indul-a-pedagogus-sztrajk/a-tanarok-kirugasa-utan-meg-tobben-meg-hangosabbak-lettunk/>

pedig globális jelenség.”⁴⁹ Nem egyedi eset a hazai példa, hasonlóan Orbán Viktor kötcsei beszédében feltűnő neoliberais ellenességéhez, a világ többi országában is megjelentek hasonló nézetek. Ennek legfőbb oka pedig a 2008-as világválság.

Dolgozatom további fejezeteiben nemzetközi leírásokat mutatok be, szeretném megvizsgálni, hogy a hazai megközelítésekkel szemben milyen különbségek fedezhetőek fel a nemzetközi rendszerleírásokban. Először Steven Levitsky és Lucan A. Way versengő autoriter rendszerének, a 2022-es Európai Parlamenti jelentés és végezetül a spin-diktatúrák lényegi elemeit mutatom be.

6. Versengő autoriter rendszer⁵⁰

A hibrid rezsimek közül a versengő autoriter rendszerrel szeretnék foglalkozni, amelynek fogalmát Levitsky és Way szerzőpárosa alkotta meg. A rezsimek fajtái közül úgy gondolták, hogy ezt a rendszertípust el kell választaniuk, mert a többi szerző és a szakirodalom a hibrid rezsimek típusait: „tévésen sorolja a demokrácia csökkentett formái közé, mert azok valójában különböző, nem-demokratikus rendszerek, amelyek különálló kategóriát alkotnak.”⁵¹ Először is mitől lehet versengő egy autoriter rendszer? Abból adódóan, hogy a rendszer rendelkezik demokratikus jellemzőkkel, többpártrendszer jellemzi, ahol a választások szintúgy, mint a demokráciában jelen vannak, s a választópolgárok élhetnek választójogukkal, így arra a pártra adhatják le a voksukat, mely saját értékrendszerük, belátásuk alapján számukra szimpatikus. A pártok közötti versengés biztosítja van választások útján, de mégis az autoriter rendszerek jellemzőit is magában rejti. Erre ad magyarázatot egyrészt a versengő pártok közötti esélyegyenlőség. „A szabályokat a hatalmon lévők tudatosan úgy alakítják, hogy azok rendszerszintűen kedvezzenek nekik.”⁵²

Tehát, a hatalmon lévők igyekeznek olyan szabályokat felállítani, amelyekkel egyrészt kedvező helyzetbe kerülhetnek, korlátozhatják az ellenzék esélyeit, és ha nem is teljes mértékben, de mérsékelhetik a választások kimenetelének váratlan fordulatait. Ehhez nyújthat segítséget

⁴⁹ Filippov (2018)

⁵⁰ Ez a fejezet megegyezik a szerző A hibrid rezsimek sajátosságai a magyar politikai erőterben címen megvédett szakdolgozatának fejezetével.

⁵¹ Juhász Attila, László Róbert, Zgut Edit, Egy illiberális vízió eddigi következményei, A Friedrich-Ebert-Stiftung Budapesti Irodája (2015), 13.o.

⁵² Bozóki András- Hegedűs Dániel, A kívülről korlátozott hibrid rendszer, Politika tudományi Szemle XXVI. évfolyam, 2017/2.szám 14.o. továbbiakban lásd: Bozóki-Hegedűs (2017)

például a választókerületek megváltoztatása, új választási rendszer bevezetése vagy alkotmányozó lépések megtétele. Másik magyarázó tényező, a Levistky és Way által létrehozott "egyenlő játéktér" fogalma, valamint annak ellentetje, az "egyenlőtlen játéktér". „Az egyenlőtlen játéktér fogalma magába foglalja (1) az állami intézmények pártcélok érdekében történő felhasználását, amelyben (2) a hatalmon lévők szisztematikusan előnyöket élveznek, és ezáltal (3) komolyan sérül az ellenzék esélye, hogy a siker reményében vegyen részt a választásokon.”⁵³ Ez sokkal inkább az autokrata rendszerekre és ahhoz közelebb álló rendszerekre igaz, ám a demokratikus rendszerek sem tudnak teljesen egyenlő játékteret biztosítani ellenfeleikkel szemben, mert a politikai versengés mindig a hatalom megszerzéséről szól, majd annak a minél hosszabb fenntartásáról. „A játéktér a liberális demokráciákban sem teljesen kiegyensúlyozott, a kormánypártok önmaguknak igyekeznek kedvezni”⁵⁴

Az ellenzék esélye arra, hogy választást nyerjen tehát sérül, s nem véletlen, hogy rendkívül nehéz egy ilyen rendszerben a kormány hatalmát leváltani, ugyanis: „Ilyen rendszerekben a hatalmon lévők a bíróságok, az ügyészség, az ombudsman, a választási bizottság, valamint a rendőrség, a katonaság, a különleges rendfenntartó alakulatok, sőt az egyházak, az iskolák és a média irányítóinak feladatává teszik a központi uralkodói akarat egységes követését és képviselését.”⁵⁵ A központosítás folyamata zajlik tehát, amely konkrétan bebetonozza az adott többség döntéseit, és hosszú távon hatalmát is. Annak köszönhetően, hogy jelentős pozíciókat olyan emberek kezébe adnak, akik a kormánypárt nézeteit vallják, sokkal könnyebben és hatékonyabban tudják döntéseiket és akaratukat véghez vinni.

Összefoglalva a versengő autoriter rendszerben: „A versengés valódi, de nem tisztességes”⁵⁶, mert a hatalmon lévők a szabályokat tudatosan tudják úgy alakítani, hogy a választások elvesztését gyakorlatilag kizárhatják az esélyek közül. A versengés jelen van és valódi, bármelyik pártnak lehetősége van hatalomra kerülni, ugyanakkor az ellenzéknek jóval nehezebb dolga van, a médiához való hozzáférés és pénzügyi korlátozások miatt. A demokratikus elemek közül a többpártrendszer, szabad választás, a választójog gyakorlása mind-mind jelen van, azonban a kérdés, hogy egy-egy választás esetén az esélyek mennyire egyenlőek az induló felek között.

⁵³ Bozóki - Hegedűs, (2017), 16.o.

⁵⁴ Bozóki - Hegedűs, (2017), 16.o.

⁵⁵ Bozóki - Hegedűs, (2017), 16.o.

⁵⁶ Bozóki - Hegedűs, (2017), 15.o.

7. Választásos autokrácia

A rendszer leírására alkalmas fogalmak tárházát tovább bővítette az Európai Parlament által megszavazott jogállamisági jelentés, amelyet 2022. szeptember 15. -én tettek közzé. Gwendoline-Delbos Corfield, (aki az Európai Parlament zöldpárti képviselője és Judith Sargentini visszavonulása után vállalta magára a feladatot) nyújtotta be a jelentést, mely szerint „A jelentés következtetései világosak és visszavonhatatlanok: Magyarország nem demokrácia. Minden ediginél sürgetőbb volt, hogy az Országgyűlés ezt az álláspontot képviselje, tekintettel arra, hogy a jogállamiság milyen riasztó ütemben hanyatlik Magyarországon.”⁵⁷

Az elfogadott javaslat értelmében „választási autokráciává” vált Magyarország. A fogalmat már korábban Andreas Schendler megalkotta, aki a választási rendszer felépítése, és annak jellemzői alapján megállapította, hogy a „zárt autokráciákkal szemben a „választásos autoriter rendszerek” a szavazást intézményesítik.”⁵⁸ Az Európai Parlament pontosan erre építkezett, mely szerint a magyar választási rendszer hiába létezik, és működik, sokkal fontosabb annak a nem látható oldalai. A liberális demokráciának azt a tulajdonságát megtestesíti, hogy választások vannak, azonban a hatalmon lévők tudatosan úgy alakítják a szabályokat, hogy az ő hatalmuk megtartását erősítsék, és ezen felül a magyar igazságszolgáltatásban, a civil szférában, és az élet minden területén ugyanez látható. Demokratikus elemek alkalmazásával borítják fel a demokrácia alapvető jellegzetességeit.

⁵⁷ Sajtóközlemény: Magyarország már nem tekinthető teljes körű demokráciának, 2022.09.15. lásd: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20220909IPR40137/meps-hungary-can-no-longer-be-considered-a-full-democracy>

⁵⁸ Boda-Szabó (2017), 48.o.

8. Spin-diktatúra

2022-ben a nemzetközi politikatudományban megszületett egy újabb rendszerleírás, amelyet Sergei Guriev és Daniel Treisman alkotott meg. Álláspontjuk szerint a kettős, vegyes rendszerek nevét a végtelenségig lehet bővíteni, viszont ők úgy gondolják, hogy ezek fő hiányossága, hogy figyelmen kívül hagyják a rendszerek legfontosabb elemét, a politikai kommunikációt. Miért képes fennmaradni egy ilyen rendszer? Miért nem lázadnak fel az állampolgárok?

A cél, hasonlóan a többi rendszerleíráshoz a hatalom központosítása. Azonban, hogy a rendszer állandósuljon, és stabillá váljon, a politika általam is legfontosabbnak vélt eszközét kell alkalmazni, a kommunikációt. A szerzők gyakorlatilag zseniknek tartják a modern diktátorokat, mert a hagyományos diktatúrákkal szemben nem terrorizálják állampolgáraikat, hanem a XXI. századi kommunikációs trükkökkel maguk mellé állítja őket. „Egy ügyes uralkodó irányítani tudja őket, azáltal, hogy a világról kialakult nézeteiket átformálja.”⁵⁹ Innen is kapta az elmélet a nevét, ugyanis a spin-doktorok (tanácsadók, kommunikációs szakemberek) a híreket addig csúrik-csavarják, hogy azok pozitív hangnemben tüntethetők fel. A diktátorok pontosan ezt alkalmazzák a propagandán keresztül. A sikerekre, az emberek és a nemzet biztonságára helyezik a hangsúlyt, figyelmen kívül hagyva a rendszer negatív, sokszor valóságos oldalát.

Megközelítésüknek lényege az, hogy nem arra kell hangsúlyt fektetni, hogy hogyan alkalmazzák a demokratikus intézményeket saját céljukra, hanem arra kell figyelmet fordítani, hogy hogyan tudja úgy befolyásolni, és eljuttatni az emberekhez a valótlan információkat, hogy az teljes egészében demokratikusnak tűnjön.

A diktátor „egy” kedves” manipulátor, mint Magyarország Orbán Viktora, vagy Szingapúr Lee Hsien Loong-ja, -olyan uralkodó, aki a nép alázatos szolgáljanak mutatja magát.”⁶⁰ A legfőbb kérdés, hogy ezek a diktátorok hogyan tudják kifinomult propagandával uralni a társadalmat, hogyan tudják ”láthatatlan módon” megváltoztatni a társadalom véleményét a világról, valamint hogyan lehet uralni a médiát erőszak nélkül? Néhány példát szeretnék megemlíteni, azonban a téma annyira bő, és részletes, hogy véleményem szerint egy külön kutatásra lenne érdemes a jövőben.

A modern propaganda nézőpontom szerint sokat merít a XX. század totalitárius rendszereiből, azonban ezeket finomra hangolva alkalmazza a XXI. század technológiájának segítségével. Az internet gyakorlatilag nemcsak a hétköznapi ember kommunikációját, hanem a pártok

⁵⁹ Sergei Guriev-Daniel Treisman: Spin dictators, The changing face of tyranny in the 21st century, 2022 by Princeton University Press, 13.o. továbbiakban lásd: Guriev-Treisman (2022)

⁶⁰ Guriev-Treisman (2022), 12-13.o.

kommunikációját is nagyban megkönnyítette. A hitelesség ellenőrzése gyakorlatilag elveszett, és bárki bármit állíthat anélkül, hogy annak hitelesített eredete lenne. A szerzők megemlítik az internetes trollok létezését, amit egy 2015-ös volt Kreml ügynök állításával támasztottak alá. E szerint az egyik internetes fórumon egy felbérelt polgár Putyin-ellenes posztot tett közzé, majd szintén általuk felbérelt két másik polgár a komment szekcióban disszidensnek nyilvánította a posztolót, és Putyint támogató kommenteket, képeket, linkeket tettek közzé a poszt alatt.⁶¹ Nem idegen tehát a politikától, hogy már az internetes posztokat és kommenteket, amiket látunk, eleve manipulált módon közlik, és az embereknek fogalma sincs, hogy valójában ki és miért tett közzé anyagokat.

Egy másik hatékony módja a manipulálásnak, amit Orbán Viktor nemzeti konzultációja testesít meg, az úgynevezett "push-poll" módszer. Ez a módszer hamis elképzeléseket ültet el a válaszadók fejében, úgy, hogy azokat minél hatékonyabban megpróbálja beágyazni a tényszerű kérdésekbe. Például 2015-ben Orbán Viktor megkérdezte a magyar lakosságot a bevándorlással kapcsolatban: „Vannak, akik úgy gondolják, hogy a gazdasági bevándorlók veszélyeztetik a munkahelyeket és a magyarok megélhetését. Egyetért Ön ezzel?”⁶²

Harmadik legfontosabb eszköz, amit szintén a XX. századi propagandától vettek át, az ellenségkép alkalmazása. „A mai spin-diktátorok Tito kettős játékát művészetté varázsolják.”⁶³ Ennek a módszernek a lényege, hogy részt vesznek a nyugati politikában, a nyugati intézményrendszerekben, viszont igyekeznek kihasználni ezek gyengeségeit és hibáit. Ahogyan a szerzők is fogalmaznak, például Orbán Viktor sokáig egyszerre az Európai Unió „legnagyobb haszonélvezője és legkeményebb kritikusai közé tartozott.”⁶⁴ Gyakori kommunikációs eszközként használják a nyugatellenességet, ugyanis, ha valamiben a nyugati politika egyet nem értését fejezi ki, azonnnyomban hivatkozási alapként szolgál, hogy a Nyugat Magyarország ellen tevékenykedik, és álhíreket is terjesztenek az országról.

Összességében ez a rendszermegközelítés (hasonlóan a többi leíráshoz) nem kérdőjelezi meg azt, hogy a rendszer a demokrácia egyfajta másolására építkezik, viszont igyekszik annak eszközeit az autokrata hatalom kiépítésére használni. A szerzők nem az intézmények egymáshoz való viszonyát vizsgálják, hanem a politikai kommunikáció milyenségét és hatékonyságát. Elméletük lényege, hogy a rendszer a stabilitását és állandósult jellegét a kommunikációnak köszönheti, melynek segítségével formálják az emberek, a szavazók véleményét a bel-és külföldi

⁶¹ Lásd: Guriev-Treisman (2022), 87.o.

⁶² Guriev-Treisman (2022), 88.o.

⁶³ Guriev-Treisman (2022), 163.o.

⁶⁴ Guriev-Treisman (2022), 163.o.

politikáról. Valójában a Nyugat elhibázott lépéseiben vélük felfedezni a spin-diktatúrák létrejöttének okát. „Úgy gondolták, hogy a jelenlegi és korábbi autokráciák asszimilálódhatnak anélkül, hogy megváltoztatnák a Nyugatot.”⁶⁵ Véleményem szerint a nyugati országok nem mérték fel azt a veszélyt, hogy a saját politikájukra és társadalmukra is hatással lehetnek ezek az újfajta rendszerek, és igenis megváltoztathatják a liberális demokráciák által vezetett világpolitikai folyamatokat.

9. A magyar néplélek

Szembetűnő kérdés, hogy egy ilyen politikai rendszert, amely nem teljes mértékig demokratikus, s olykor a liberális szabadságjogok is sérülnek, miért nem utasít el egy társadalom? Mi az oka annak, hogy bár a nemzetközi és a bemutatott hazai rendszerleírások is szürke zónás országnak minősítik Magyarországot, mégsem kelt olyan mértékű elégedetlenséget, hogy a Fidesz kormányzó többsége elveszen. Úgy gondolom erre egyrészt adhatunk szociológiai magyarázatot, másrészt pedig politikai, kommunikációs magyarázatot.

Csizmadia Ervint idézve: „Babits Mihály 1939-ben írt egy esszét, az a címe, hogy *A magyar jellemről*, ebben azt írja, hogy a magyar ember élete a nyugalom körül forog, és egy esetben tud igazán felháborodni, amikor a nyugalomát megzavarják. Így van ez nagyjából most is.”⁶⁶ A magyar néplélek tehát elsősorban biztonságra, nyugalomra vágyik, és ha valaki ezt megzavarja, akkor tud fellázadni. Ennek úgy gondolom számtalan történelmi oka van, többek között az első és második világháború, illetve az 1956-os forradalom, hiszen ezek mindegyike veszteséggel zárult. Ezek következtében a társadalom véleményem szerint levonta azt a konklúziót, hogy jobb biztonságban és stabilitásban élni, minthogy kockára tegyük mindazt, amink van, hiszen a történelmi tapasztalataink alapján a vereség elég gyakori. A helyzet manapság is hasonló jeleket mutat, hiszen „A mai magyar társadalom jó része úgy érzi, hogy a Fidesz biztosítja neki ezt a nyugalmat, az ellenzék és az Európai Unió pedig ezt veszélyezteti.”⁶⁷

Hogyan kapcsolódik mindez a politikai rendszerünkhöz? Ahogyan az előző fejezetben is említettem, a politikai kommunikáció képes egy rendszer stabilitását megteremteni, s olykor erősebbé is válhat, mint maga a politikai intézményrendszer. Álláspontom szerint a jelenlegi

⁶⁵ Guriev-Treisman (2022), 222.o.

⁶⁶ Nagy Gergely Miklós interjú, Csizmadia Ervin: Orbán az egyetlen, aki politikai tőkét faragott a magyar néplélekből (2023.01.02.) lásd: <https://24.hu/belfold/2023/01/02/csizmadia-ervin-ner-orban-viktor-ellenzek-valsag-interju/> továbbiakban lásd: Csizmadia-interjú (2023)

⁶⁷ Csizmadia-interjú (2023)

kormány egyedülálló kommunikációt folytat, amelynek eredményeként az alkotmányozó többségüket 2022-ben immár negyedik alkalommal is megszerezték. A már említett néplélek tehát a nyugalmon és biztonságon alapszik. Ha valaki szeretne politikai tőkét faragni ebből, egyszerűen egy ellenségképet kell alkalmaznia, amely a jelenlegi rendszer stabilitására, és az emberek biztonságára veszélyt jelent. A Fidesz pontosan ezt az eszközt alkalmazza kommunikációjában, amely a spin-diktatúrák egyik fontos jellemzője is. Sík Endre 2016-ban megalkotta a morális pánikgomb fogalmát, amely „megjelenítéséhez igen alkalmas egy gombot elképzelni, amit újra meg újra megnyomva manipulatív tartalommal terítik be, széles hullámokat vetve, az egész országot.”⁶⁸ A szerző hungarikumnak tekinti ezt a politikai eszközt, mert ilyen volumenű „mindenkit elérő, költséges, komplex és hosszú időtávú, központosított manipulációra a világon nem nagyon lehet példát találni.”⁶⁹

Milyen eszközök állnak rendelkezésre a pánikkeltéshez? Elsősorban a már spin-diktatúrák esetén is említett nemzeti konzultációk, amelyek a push-poll módszerrel befolyásolni tudják az emberek világról alkotott képét, másrészt pedig az ellenségkép elültetésére is alkalmasak. A média biztosítja az egyik legnagyobb felületet a pánikkeltéshez, rövid propagandisztikus reklámokkal, és tudatosan szerkesztett híradásokkal. Ehhez természetesen szükség van arra, hogy az állami csatornákat a kormányzó párt dominálja, leginkább anyagilag támogatni tudja. Sík Endre szerint ez egyfajta „hegemónia a médiában, hogy minden csapból és állandóan folyjon a manipulatív tartalom.”⁷⁰

A másik fontos, véleményem szerint fokozatosan egyre nagyobb szerephez jutó felület, a közösségi média. Álláspontomszerint, az utóbbi években láthatóvá vált, hogy mind a kormányoldal mind az ellenzék egyre gyakrabban és céltudatosabban használja a közösségi média felületeit, ugyanis rövid, manipulatív üzeneteket lehet gyorsan és hatékonyan emberek tömegeihez eljuttatni. További eszköznek tekintem az ismétlést. Egyetlen hír, mondat ismétlése egy nap többször, több felületen, több képpel, videóval színesítve akaratlanul is az emberek tudatába férkőzik, és az információ eljut gyakorlatilag a teljes társadalomhoz, amely képes a félelmet feléleszteni, és táplálni az emberek lelkében. Nem utolsó sorban pedig „szükséges olyan nyelv és beszédmód (a téma keretezése), amely az emberek ősi ösztöneire rájátszva jól átérezhetővé teszi a félelmet.”⁷¹

⁶⁸ Sík Endre, Egy hungarikum: a morális pánikgomb, Mozgóvilág (2016, novemberi szám), 4.o. továbbiakban lásd: Sík (2016)

⁶⁹ Sík (2016), 4.o.

⁷⁰ Lázár Domokos- Sík Endre Morális pánikgomb 2.0, Mozgóvilág (2019) továbbiakban lásd: Lázár-Sík (2019)

⁷¹ Lázár-Sík (2019)

Milyen témákkal lehet pánikot kelteni? Sík Endre szerint a pánikgomb tesztelésének a „Charlie Hebdo szerkesztősége elleni párizsi terrortámadás (2015 január 7.) után kialakult kormányzati kommunikációt tekinthetjük”⁷² A migrációellenesség volt az első fázis, amely a pánikkeltést sikeresen elérte. Nemzeti konzultáció és plakátkampány indult, a közösségi média és TV adók meghatározó témájává vált. A migrációhoz hasonlóan a brüsszeli bürokraták, Soros György, a Covid-vírus, az orosz-ukrán háború mind-mind ugyanazt a célt szolgálta, (amely Körösényi András vezérdemokráciájának is meghatározó eleme) a permanens veszélyhelyzetet.

Ennek következtében pontosan azt a biztonságérzetet fenyegetik a pánikkeltés témái, amely a magyar néplélek legfontosabb elemét jelenti. Fontos kiemelni azonban, hogy a hosszú kormányzáshoz más is hozzájárul. Ahogyan Csizmadia Ervin fogalmaz: „Olyan parlamentarizmus ugyanis, ami Nyugat-Európában van, értem ez alatt a politikai váltógazdaságot, Magyarországon nincs, vagy csak nagyon rövid időszakokban volt. Nincsen erről olyan mély hagyományunk, amire építkezni tudnánk.”⁷³ Ahhoz, hogy egy párt hosszú ideig kormányozhasson tehát hozzájárul az is, hogy nincs hagyománya a politikai váltógazdaságnak Magyarországon. A két elem itt kapcsolódik össze. Véleményem szerint azért tud a jelenlegi kormánypárt is megszákítás nélkül hatalmat gyakorolni, mert a magyar néplélek a biztonságot helyezi előtérbe, ehhez pedig a legalkalmasabb, ha egy párt huzamosan kormányozni tud, és négyévente nem borul fel az addig megteremtett stabilitás.

A kommunikációs eszközök csak e két elem megléte következtében alkalmazhatóak. Összességében a dolgozat során említett rendszerleírások kapcsán fontosnak tartom megindokolni, hogy mi képes fent tartani őket. Ez a fejezet kiegészítésként választ ad arra, hogy mi képes fenntartani a rendszert, legyen szó hibrid rezsimről, vagy éppen vezérdemokráciáról. A politikai kommunikáció, mint eszköz a pánikkeltés legalkalmasabb eszköze, amellyel állandó veszélyhelyzet teremthető, így a magyar néplélek a biztonság felé fordul, nem pedig az ismeretlen felé. Természetesen az, hogy a kommunikáció mennyire propagandisztikus, manipulatív, adott esetben akár valótlan, további elemzésekre, kutatásokra érdemes.

⁷² Lázár - Sík (2019)

⁷³ Csizmadia-interjú (2023)

10.Összegzés (Azonosságok-különbségek)

A 2010 utáni politikai rendszer kiindulópontja tehát a 2009-es kötcsei beszéd, amelynek továbbvitele a 2014-es tusványosi beszéd. 2014-ben a miniszterelnök illiberális demokrácia építésébe kezdett, amely úgy gondolom, a hibrid rezsimek és a szürke zónás országok kategóriájába sodorta Magyarországot. Dolgozatomban azokat a legmeghatározóbb rendszerleírásokat mutattam be, amelyeket az Orbán-rendszer vizsgálatára alkalmaz a politikatudomány. A bemutatott leírások mindegyike azt a kérdést vizsgálta, hogy pontosan hogyan épül fel ez az egyedi politikai rendszer, és milyen kategóriájú is pontosan. Ebből adódóan mindegyik leírás új elnevezést alkotott, amellyel megfoghatóbbá, átláthatóbbá igyekezett tenni elméletét. A kérdés, hogy melyek a köztük lévő azonosságok és különbségek, illetve, hogyan is nevezhető akkor a jelenlegi magyar politikai rendszer?

Azonosságok:

- 1) A bemutatott elméletek mindegyike egyetért abban, hogy olyan rendszer épült ki, amely demokratikus elemekkel vegyíti az autokrácia elemeit, tehát nem tekinthető teljes értékű demokráciának. Ezt egyik leírás sem vitatja.
- 2) Azonosság, hogy mindegyikük kifejti, hogy a liberális szabadságjogok valóban a rendszer részét képezik, viszont ezeket korlátozzák vagy megpróbálják leépíteni, például: a sajtószabadságot, a médiamegjelenés lehetőségeit, a civil szférát, a hatalmi ágak elválasztását, a választásokat és versengést, valamint a véleménynyilvánítás szabadságát.
- 3) A rendszer a legitimitását választásokon szerzi meg. A választások során többségi felhatalmazással győznek, így demokratikus módon jutnak hatalomhoz. Az elméletek mindegyike egyetért abban, hogy a választások korlátozottak, és felborul a versengés egyenlősége. A hatalmon lévők tudatosan saját előnyük szerint módosítják a szabályokat különböző eszközökkel, például a gerrymandering (választókerületek átrajzolása) és a győzteskompenzáció alkalmazásával. Ráadásul, ha veszélyes kihívó jelenik meg, "karaktergyilkosságot" hajtanak végre, így gyakorlatilag nem sok esélye, nem sok motivációja marad az ellenzéknek. Szeretném kiemelni azt a véleményem, hogy ez viszont nem jelenthet vigaszt a hazai ellenzék állapotára, ugyanis ez nem indok arra, hogy az elmúlt 12 év alatt nem tudtak karizmatikus kihívót állítani, illetve saját világnézeteiket érvényre juttatni. Valóban felborult a versengés esélyegyenlősége, de ez önmagában nem lehet kifogás az ellenzék teljesítményére.
- 4) A hatalom centralizációját, és az államszervezés nem liberális elvét sem vitatják.

5) Azonosságot mutat a társadalom viselkedésének formája is. Filippov szerint nem alakul ki betegségtudat, Körösenyi szerint a nép nem választana karizmatikus vezetőt, ha nem értene egyet politikájával, viszont ehhez hozzájárul a spin-diktatúrák által alkalmazott propaganda és véleményformálás hatása.

Különbségek:

1) A választási rendszerrel kapcsolatban különböznek a vélemények. Filippov, Körösenyi, az Unió és Guriev-Treisman szerzőpáros is egyetért abban, hogy a választások jelenléte önmagában nem garancia arra, hogy demokráciaként működik egy ország, ugyanis korlátozása és egyenlőtlensége miatt nem teljesül a valódi szabad választás eszméje. Zárug Péter Farkas szerint viszont nem tekinthető illiberálisnak a rendszer, míg választások vannak, és erre jogi biztosíték is rendelkezésre áll. Hiába lehetetlen gyakorlatilag versenyre kelni a hatalommal, akkor lehet illiberális a rendszer, ha a választások megszűnnek, illetve olyan mértékben ellehetetlenül az ellenzék a politizálástól, hogy abszolút nem lehet hatalmat váltani.

Steven Levitsky és Lucan A. Way szerint az egyenlőtlen játéktér szabályai felborítják az egyenlő versengést, és gyakorlatilag az ellenzéknek semmilyen esélye sem marad a választási győzelemre. A választókerületek átrajzolása, a mandátumszámítás tudatos alakítása, a választási rendszer módosítása olyan rendszert hoz létre, amely demokratikus választásokat tart, azonban a szabályok a hatalmon lévőknek kedveznek. A szerzők szerint egy ilyen rendszer nem demokratikus, hanem hibrid rezsim, amely versengő autoriter rendszernek minősül.

2) Stumpf István az egyedüli, aki prezidenciális kormányzásnak nevezte a hatalomgyakorlás módját, azonban ezt, ahogy kifejtettem, nem tartom megalapozottnak.

3) Orbán Viktor szerint az illiberális állam az, amely nem a liberális elvre építi államszervezetét, viszont megőrzi a liberális szabadságjogokat. Zakaria ezzel ellentétben illiberálisnak azokat az államokat tekintette, amelyek hiába őriznek demokratikus elemeket, az államszervezési elv miatt illiberálissá válnak. Ez viszont nem jelenti azt, hogy az illiberális állam egy pozitív rendszer. Éppen ellenkezőleg, hiányos demokrácia, ami az autokráciákhoz közeledik. Orbán Viktor szerint ezek nem nyugati, nem liberális államok, és lehet, hogy nem demokráciák, viszont versenyképesebbek, mint a nyugati országok. Tehát, Zakaria szerint egyértelműen negatív, míg a miniszterelnök szerint pozitív töltettel bíró rendszerek az illiberális államok.

4) Filippov hibrid rezsimnek nevezi a rendszert, ugyanis szerinte önmagában alkalmas meghatározás a fogalom. Zárug olyan rendszernek tekinti, amely a „liberális és illiberális rendszermechanizmusok közé szorult”, Körösenyi pedig, plebiszciter vezérdemokráciának tekinti.

A közös bennük, hogy valójában a hibrid rezsim kategóriát alkalmasnak tekintik, azonban Körösenyi a hibrid rezsimek egyik ágaként tekint a rendszerre. Összességében mindannyian a liberális demokráciákhoz viszonyítva elemezték a rendszert.

5) Guriev és Treisman viszont kifejezetten diktatúráknak tekinti a rendszert, diktátorral az élükön. Nem értek egyet a diktatúra kifejezés használatával, ugyanis egy diktatúra és autokrácia között jelentős különbségek vannak. Ennek alátámasztására tökéletesnek tartom Kornai János tanulmányának összefoglaló táblázatát, amelyben kifejti, hogy egy autokráciában „Csak formálisan léteznek, vagy gyengék azok az intézmények, amelyek együttesen garantálnák a leválthatóságot. Van legális parlamenti ellenzék; a választásokon több párt indul. Nincs terror (tömeges kényszermunkatáborok és kivégzések), de szórványosan felhasználnak különböző eszközöket a politikai ellenfelekkel szemben. Gyengék és nem függetlenek a „fékek és ellensúlyok” szerepére hivatott intézmények.”⁷⁴

Ezzel szemben egy diktatúrában ezek durvább, erőszakosabb változatai jelennek meg, tehát nincsenek olyan intézmények, amelyek a leválthatóságot garantálnák, nincsen parlamenti ellenzék, terrort alkalmaznak, munkatáborokat üzemeltetnek, nem választják el a hatalmi ágakat, minden egy kézben összpontosul, az állampárt kezében. Igaz, a szerzők modern, spin - diktatúráknak tekintik ezeket a rendszereket, de maga a diktatúra fogalma nem veszítheti el jelentését, amiatt, hogy egy jelzőt alkalmazunk előtte. A demokrácia sem veszítette el eredeti jelentését, amiatt, hogy például hiányos demokráciákat is számontartunk. Pontosan az eredeti jelentésük ad viszonyítási alapot más rendszerekkel szemben.

6) A különbségek legfontosabb pontjának azonban azt a szempontot tartom, hogy mi alapján képesek ezek a rendszerek hosszú távon fennmaradni, hogyan tudják levetkőzni az átmenet állapotát, és stabillá tenni a berendezkedést. Erre Magyar Bálint azt a választ adja, hogy a korrupció és a kialakult hűbérlánc az oka annak, hogy a rendszer stabilan tud működni. Aki nem részese a „családi körnek”, az kirekesztetté válik, így jobban megéri a rendszer szolgálatába állni. Körösenyi és Filippov azt a választ adja, hogy a választások az okai ennek. Filippov szerint a demokratikus intézményrendszer garancia az autoriter elemek stabilizálására. Körösenyi szerint viszont, ennél fontosabb, hogy a vezető személyére, a karizmatikus vezetőre szavaznak az emberek. Való igaz, hogy a választás a demokrácia eleme, de az emberek a választásokon adják meg a legális felhatalmazását az autoriter vezérnek.

⁷⁴ Kornai János: Még egyszer a „rendszerparadigmáról”. Tisztázás és kiegészítések a poszt szocialista régió tapasztalatainak fényében. In: Közgazdasági Szemle, LXIII. évf., 2016. 10. sz. 1074–1119o. 1090.o.

Guriev és Treisman nézőpontja szerint viszont a politikai kommunikáció teremti meg a rendszer sikerességét, méghozzá a propaganda modern használatával. Csizmadia Ervin szerint pedig, a magyar néplélek, és a történelmi tapasztalatok megértése adják a rendszer stabilitását.

11. Konklúzió

A megközelítések közötti azonosságok és különbségek jól mutatják, hogy valóban egy komplex, nehezen megfogható rendszertípus jött létre Magyarországon, amelyre egyetlen egy rendszert meghatározó fogalmat gyakorlatilag lehetetlen feladat létrehozni. Ahogyan változik a felépítése, úgy változnak az azt leíró elméletek is.

A rendszerfogalmak sokasága jelzi, hogy ez egy folyamatosan változó és épülő politikai rendszer, s véleményem szerint ezért is nehéz a politikatudománynak egységes jellemzést alkotnia. Az illiberális demokrácián túl van, aki maffiaállamnak, plebiszciter vezérdemokráciának, hibrid rezsimnek, választási autokráciának, vagy éppen spin-diktatúrának nevezi a magyar politikai rendszert. A bevezetésben említett kérdésekre választ adhatok az elméletek bemutatása után, ugyanis valóban egyre több olyan eszközt alkalmaz a hatalom, amelynek demokratikus mivolta megkérdőjelezhető. A nyílt autokráciától úgy gondolom a rendszer jelenleg távol áll, de fellelhetőek benne azok a jegyek, amelyek utat nyitnak felé, és valóban az autokrácia (enyhe változatát) demokráciának álcázzák.

Álláspontom szerint, egyértelmű a bemutatott leírások fényében is, hogy Magyarország hibrid rezsim. Ennek fogalma megfelelően leírja a rendszer ellentmondásait és milyenségét. Természetesen a tudomány a jövőben is új fogalmakat fog alkotni, hogy minél átláthatóbb kép szülessen róluk, de Filippov véleményével egyetértek, hogy ezek valójában új rendszerek, és önállóak is. Valójában minden új rendszerfogalomnak a hibrid rendszer a kiindulópontja, gyakorlatilag az új elméletek az alfajai a hibrid rezsim fogalmának.

A kérdésre tehát, hogy melyik elméletet tartom alkalmasnak 2023-ban a rendszer leírására, az a válasz, hogy a különböző elemeket vegyíteni kell: Filippov leírása kiegészítve Körösi vezérfogalmával és Guriev-Treisman politikai kommunikációjával olyan leírást tud adni, amely pontosan a magyar politikai rendszer sajátosságait elemzi.

Állításom az, hogy Magyarország olyan hibrid rezsim, ahol az intézményrendszeren túl, valójában a vezető személye és politikai kommunikációja adja a rendszer stabilitását és fennmaradását.

Úgy gondolom, hogy a hazai politikai kommunikáció módszere, eszköze és hatékonysága további vizsgálatokat igényel, ugyanis nem lehet megkérdőjelezni, hogy a Fidesz sikerének kulcsát a politikai kommunikációja jelenti. A magyar politikai kommunikáció, álláspontom szerint, egyedisége és hatékonysága miatt kiemelkedik az európai országok közül, így a politikatudománynak érdemes lenne e szakterületet vizsgálnia.

Véleményem szerint a jövőben érdekesebb lenne az elemzések szempontjait, az összehasonlítások kiindulópontjait megfordítani. Látható, hogy a politikatudományban már rengeteg rendszerleírás született, azonban mindegyikük ugyanazt a megközelítést alkalmazza: Milyen hiányosságok fedezhetők fel egy liberális demokráciához képest? Minden rendszerleírás megfogalmazta, hogy hibrid rezsím vagy annak egy specifikus változata a magyar.

Az én javaslatom, hogy célszerűbb lenne nem a liberális demokráciákhoz viszonyítva, hanem a többi autokráciához viszonyítva elemezni a politikai rendszerünket. Átláthatóbb kép születne arról, hogy a hibrid rezsimek (ahogyan Orbán Viktor is fogalmazott) versenyképesebbek-e, mint a liberális demokráciák. Meg lehetne vizsgálni a gazdaságukat, nemzetközi szerepüket. Választ lehetne adni arra a kérdésre, hogy az autokráciákhoz képest egy hibrid rezsím intézményrendszere miben másabb, illetve milyen szerepe van egy hibrid és autokrata vezetőnek. Milyen különbségek vannak egy hibrid és autokrata társadalomépítés között, valamint milyen eszközök használatával tudják hatalmukat fentartani.

Összességében vizsgálatra érdemes az a kérdés, hogy valóban versenyképesebbek-e a hibrid rezsimek és autokráciák a liberális demokráciákkal szemben, illetve az is, hogy a hibrid rezsimek az autokráciákhoz viszonyítva ugyanolyan negatív színben tűnnének-e fel, mint a liberális demokráciákhoz képest.

10. Irodalomjegyzék

- Boda Zsolt-Szabó Andrea, Trendek a magyar politikában 2: A Fidesz és a többiek: pártok, mozgalmak, politikák, Napvilág Kiadó (2017)
- Bozóki András- Hegedűs Dániel, A kívülről korlátozott hibrid rendszer, Politikatudományi Szemle XXVI. évfolyam, 2017/2.szám
- Fareed Zakaria (1997) The rise of illiberal democracy, Foreign Affairs Vol. 76, No. 6 (Nov. - Dec., 1997)
- Francis Fukuyama, A történelem vége és az utolsó ember, fordította: Somogyi Pál László, Európa könyvkiadó, Budapest, 1994
- Gyulai Attila- Stein-Zalai Juliane, Hibrid rezsimek és szürke zóna: új válaszok a politikai rezsimek rendszertanának örök kérdéseire, Metszetek Társadalomtudományi folyóirat, Vol.5 (2016) No.2.,
- Juan J. Linz, Az elnöki rendszer veszélyei, Fordította: Novák Zsófia in: Politikatudományi szemle 1992. 1.szám, 142-159.o
- Juhász Attila, László Róbert, Zgut Edit, Egy illiberális vízió eddigi következményei, A Friedrich-Ebert-Stiftung Budapesti Irodája (2015)
- Kornai János: Még egyszer a „rendszerparadigmáról”. Tisztázás és kiegészítések a posztoszocialista régió tapasztalatainak fényében. In: Közgazdasági Szemle, LXIII. évf., 2016. 10. sz. 1074–1119. p.
- Körösényi András: A magyar politikai rendszer negyedszázad után, OSIRIS-MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, Budapest 2015
- Körösényi András- Illés Gábor- Gyulai Attila: A plebisciter vezérdemokrácia elmélete és gyakorlata, Osiris Kiadó, Budapest, 2020
- Körösényi András: Weber és az Orbán-rezsim: Plebisciter vezérdemokrácia Magyarországon, 11.o. in: Politikatudományi Szemle, 2017. 4.szám
- Lázár Domokos- Sík Endre Morális pánikgomb 2.0, Mozgóvilág (2019)
- Magyar Bálint, A Maffiaállam anatómiája, Noran Libro, Budapest, 2015, 13-14.o. továbbiakban: Magyar (2015)
- Paár Ádám, Lakatos Júlia, Csizmadia Ervin: Uralkodópárt, A Fidesz nemzetközi és hazai történeti összehasonlításban, Gondolat- Méltányosság Politikaelemző Központ, Budapest (2021)
- Sergei Guriev& Daniel Treisman: Spin dictators, The changing face of tyranny in the 21st. century, 2022 by Princeton University Press
- Sík Endre, Egy hungarikum: a morális pánikgomb, Mozgóvilág (2016, novemberi szám)

Tellér Gyula (2014): Született-e Orbán-rendszer 2010-2014 között? Nagyvilág 59-évf. 3.sz.
Zárug Péter Farkas: Leviatán ébredése, avagy illiberális-e a magyar demokrácia? L'Harmattan
Kiadó, 2015

Internetes források:

Csizmadia Ervin: Orbán az egyetlen, aki politikai tőkét faragott a néplélekből, (készítette: Nagy
Gergely Miklós)

<https://24.hu/belfold/2023/01/02/csizmadia-ervin-ner-orban-viktor-ellenzek-valsag-interju/>

Filippov Gábor 2018. A hibrid ellenforradalom kora.

<https://24.hu/belfold/2018/07/31/filippov-gabor-a-hibrid-ellenforradalom-kora/>

Orbán Viktor, kötcsei beszéd (2009)

http://2010-2015.miniszterelnok.hu/cikk/megorizni_a_letezes_magyar_minoseget

Orbán Viktor, illiberális állam koncepciója

https://mandiner.hu/cikk/20140728_orban_viktor_a_munkaalapu_allam_korszaka_kovetkezik_beszed_tusvanyos_2014

Stumpf István: Prezidenciális kormányzás

<https://magyarnarancs.hu/belpol/stumpf-istvan-eloadas-122670>

Török Gábor: Egypártrendszer Magyarországon (interjú, 2018)

https://hvg.hu/itthon/20180803_Torok_Gabor_kiralyhoz_hasonlitja_Orban_Viktort

Választási autokrácia, EU Parlamenti jelentés (2022)

<https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20220909IPR40137/meps-hungary-can-no-longer-be-considered-a-full-democracy>

Szelestey Lajos: Szabad szemmel: Magyarország egy maffiaállam, amit Orbán bűnszövetke-
zete irányít

https://nepszava.hu/3040902_szabad-szemmel-magyarorszag-egy-maffiaallam-amit-orban-bunszovetkezete-iranyit

Schlett István- A Magyar Polip, Rendszerleírás vagy ellenségkép alkotás? Egy értelmezési ke-
ret értelmezése

<http://buzs.c3.hu/150304/04polip.pdf>